

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Філософський факультет

Кафедра політології

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи бакалавра

на тему «**Консультативно-дорадчі органи у системі деліберативної демократії:
критерії оцінки**»

Виконала: здобувачка вищої освіти 4 курсу

групи ОП-41 денного відділення

напряму підготовки 05 – «Соціальні та

поведінкові науки»

спеціальності 052 «Політологія»

ОПП «Політичні технології

та аналіз політики»

Богасенко Марія Геннадіївна

Керівник: к. політ. н., доцент

Біденко Юлія Михайлівна

Рецензент: к. н. з

держ управління, доцент

Конотопцев Олег Сергійович

(наук.ступінь, посада, прізвище та ініціали)

Харків – 2025 року

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Філософський факультет

Кафедра політології

Спеціальність 052 Політологія

Освітньо-професійна програма «Політичні технології та аналіз політик»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Завідувач кафедри

О.А. ФІСУН

(ініціали, прізвище)

_____ (підпис)

« _____ » _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ

На кваліфікаційну роботу бакалавра

Богаєнко Марії Геннадіївни

(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема роботи: **«Консультативно-дорадчі органи у системі деліберативної демократії: критерії оцінки»**

керівник роботи Біденко Юлія Михайлівна, к. політ. н., доц. кафедри політології

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від «22» березня 2024 року № 3801-5/795

2. Строк подання студентом роботи 30.04.2025

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

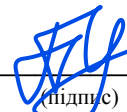
1. Здійснити теоретичний огляд класичних та сучасних концепцій.
2. Актуалізувати стан застосування інструментів громадської участі.
3. Проаналізувати існуючі моделі оцінки громадської участі.
4. Виокремити ключові групи критеріїв для оцінки КДО.
5. Побудувати власну класифікаційну матрицю критеріїв та перевірити її життєздатність через аналіз конкретних кейсів.
6. Оцінити на практиці діяльність конкретних КДО та сформулювати рекомендації.

4. План роботи

№ з/п	Назва етапу роботи	Термін виконання етапу
1	Консультація з керівником щодо обрання теми роботи	30.09.2024
2	Затвердження теми роботи	12.10.2024
3	Аналіз та підбір літературних джерел для написання роботи	30.11.2024
4	Написання змісту до дипломної роботи	30.12.2024
5	Написання першого розділу та висновків до нього	30.01.2025
6	Написання другого розділу та висновків до нього	28.02.2025
7	Написання вступу до роботи	15.03.2025
8	Написання висновків до роботи	31.03.2025
9	Оформлення списку використаних джерел	15.04.2025
10	Написання анотації	30.04.2025
11	Фінальні коригування та доопрацювання	12.05.2025
12	Підготовка доповіді до виступу на захисті дипломної роботи	19.05.2025 - 08.06.2025
13	Підготовка презентації до виступу на захисті дипломної роботи	20.05.2025
14	Підготовка до виступу на захисті дипломної роботи	21.05.2025
15	Підготовка до виступу на захисті кваліфікаційної роботи	22.05.2025
16	Передзахист кваліфікаційної роботи	04.06.2025
17	Фінальні коригування та доопрацювання після зауважень на передзахисті	26-29.05.2025
18	Перевірка кваліфікаційної роботи через систему антиплагіат	30.05.2025
19	Захист кваліфікаційної роботи	11.06.2025

5. Дата видачі завдання _____

Здобувач вищої освіти

(підпис)

М.Г. Богасенко

(ініціали, прізвище)

Керівник роботи

Ю.М. Біденко

(ініціали, прізвище)

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ

Направляється студентка *Богаєнко М. Г.* до захисту бакалаврської роботи за спеціальністю 052 – політологія на тему: *«Консультативно-дорадчі органи у системі деліберативної демократії: критерії оцінки»*

Бакалаврська робота і рецензія додаються.

Декан філософського факультету _____

Карпенко І. В.

Довідка про успішність

Студентка *Богаєнко М. Г.* за період навчання на філософському факультеті з 2021 року по 2025 рік повністю виконала навчальний план за спеціальністю з таким розподілом оцінок за національною шкалою:

відмінно – _____%, добре – _____%, задовільно – _____%.

Фахівець 1 категорії

навчального центру організації

освітнього процесу філософського факультету _____

Ревкова Н. Є.

Висновок керівника бакалаврської роботи

Студентка *Богаєнко М. Г.* виконала бакалаврську роботу на тему *«Консультативно-дорадчі органи у системі деліберативної демократії: критерії оцінки»* яка присвячена формулюванню та впровадженню критеріїв оцінки консультативно-дорадчих органів (КДО) у системі деліберативної демократії для визначення рівня їхньої демократичності, впливовості та самостійності.

Керівник бакалаврської роботи:

доцент кафедри політології

Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна,

кандидат політичних наук _____

Біденко Ю. М.

_____20__ року

Висновок кафедри про бакалаврську роботу

Бакалаврська робота розглянута. Студентка *Богаєнко М. Г.* допускається до захисту роботи в Екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри політології _____

Фісун О.А.

_____20__ року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ДЕЛІБЕРАТИВНА ДЕМОКРАТІЯ: ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА ВАРІАЦІЇ УЧАСТІ.....	6
1. 1. Концептуальний зв'язок громадянського суспільства та деліберативної демократії.....	6
1.2. Інструменти участі у деліберативній демократії: роль консультативно-дорадчих органів та український контекст.....	14
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ КОНСУЛЬТАТИВНО-ДОРАДЧИХ ОРГАНІВ У КОНТЕКСТІ ДЕЛІБЕРАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ: КРИТЕРІЇ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ.....	24
2.1. Формулювання критеріїв для оцінки діяльності консультативно-дорадчих органів як інструменту участі в системі деліберативної демократії.....	24
2.2. Case-studies з застосування критеріїв оцінки консультативно-дорадчих органів: державний та локальний контексти.....	34
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49

ВСТУП

У сучасному демократичному врядуванні дедалі більшої ваги набувають механізми, що дозволяють забезпечити не лише формальну участь громадян у прийнятті рішень, але і їхню реальну включеність у процес обговорення та впливу. Одним із таких механізмів є консультативно-дорадчі органи (КДО), які покликані стати містком між громадянським суспільством і органами влади. Проте на практиці ефективність цих органів, їхній рівень демократичності, впливовості та незалежності значною мірою варіюється – як у міжнародному, так і в українському контексті. Саме тому виникає потреба в розробці переліку критеріїв, що оптимізують процес оцінки діяльності КДО.

Актуальність теми зумовлена тим, що, попри зростаючу кількість консультативно-дорадчих структур, на сьогодні бракує чітко окреслених аналітичних інструментів для оцінки їхньої якості та ролі в демократичному процесі. В українських реаліях нерідко лунають звинувачення у фасадності таких органів на місцевому, або національному рівні: нібито, вони створюються для «галочки», не маючи реального впливу на прийняття рішень. Відсутність уніфікованого набору критеріїв ускладнює як академічний аналіз, так і практичну оцінку діяльності КДО, що особливо критично в умовах трансформації політичної системи, децентралізації та воєнного стану.

Об'єктом дослідження є консультативно-дорадчі органи як інструмент громадської участі у системі деліберативної демократії. *Предметом* – критерії, за якими можна оцінити ефективність їхньої діяльності.

Серед методів дослідження: аналіз документів, case-study, системний аналіз, метод узагальнення, опис і спостереження, контент-аналіз нормативно-правових актів, офіційних сайтів та соціальних мереж.

Метою дослідження є формулювання та впровадження критеріїв оцінки консультативно-дорадчих органів (КДО) у системі деліберативної демократії для визначення рівня їхньої демократичності, впливовості та самостійності.

Для досягнення поставленої мети були сформульовані наступні завдання:

1. Здійснити теоретичний огляд класичних та сучасних концепцій деліберативної демократії, громадянського суспільства, інструментів громадської участі, консультативно-дорадчих органів.
2. Актуалізувати стан застосування інструментів громадської участі, зокрема консультативно-дорадчих органів в Україні та країн пострадянського блоку, що увійшли до ЄС, та проблеми їх функціонування.
3. Проаналізувати існуючі моделі оцінки громадської участі.
4. Виокремити ключові групи критеріїв для оцінки КДО.
5. Побудувати власну класифікаційну матрицю критеріїв та перевірити її життєздатність через аналіз конкретних кейсів.
6. Оцінити на практиці діяльність конкретних КДО та сформулювати рекомендації.

У межах даної роботи теоретичною базою слугують чотири взаємопов'язані блоки: теорії деліберативної демократії, концепти громадянського суспільства, інструменти громадської участі та консультативно-дорадчі органи як їхній окремий інституційний прояв. Кожен із цих напрямів має широку наукову традицію, що включає як класичні, так і новітні дослідження – як міжнародні, так і українські.

Теорію деліберативної демократії розробляли такі дослідники, як Юрген Габермас, Джон Ролз, Джеймс Фішкін, Денніс Томпсон. В українському академічному середовищі цю проблематику розглядали Тетяна Андрійчук, Антоніна Колодій, Денис Кірюхін. Громадянське суспільство досліджували Джон Локк, Алексіс де Токвіль, Джеффри Александер, Ернест Геллнер, Ларрі Даймонд,

Роберт Патнем, Ендрю Арато. В українській науці значний внесок зробили Юлія Біденко, Тетяна Панченко, Тетяна Андрійчук, Володимир Рязанцев, Олександр Фісун. Інструменти громадянської участі теоретично описували Шеррі Арнстайн, Джин Роу та Лінн Фрюер, Ніколас Ешфорд і Кетлін Рест, Майкл Еванс, Девора Оттон. У контексті українських реалій цю тему досліджували Анатолій Крупник, Павло Крайній, Юлія Свеженцева, Анатолій Лебідь і Максим Назаров. Консультативно-дорадчі органи як інституційну форму участі розглядали в межах досліджень партисипації та місцевого самоврядування: зокрема, Тетяна Андрійчук, Юлія Свеженцева, Анатолій Крупник, Павло Крайній.

Наукова новизна роботи полягає у запропонованому авторському переліку критеріїв оцінювання КДО, який поєднує як процесні, так і результативні аспекти, дозволяючи не лише аналізувати фасадність чи реальну впливовість таких органів, але й пропонувати уніфікований підхід до їх подальшого вивчення.

Практичне значення дослідження полягає у створенні універсальної інструментарію для оцінки ефективності консультативно-дорадчих органів, що може бути використаний як громадськими організаціями для моніторингу, так і органами влади для вдосконалення власних КДО. В умовах децентралізації та євроінтеграційних процесів запропонована методика дозволить підвищити якість і прозорість взаємодії між владою та громадянським суспільством, посилити інституційну спроможність КДО та сприяти впровадженню демократичних практик на всіх рівнях управління.

РОЗДІЛ 1. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ДЕЛІБЕРАТИВНА ДЕМОКРАТІЯ: ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА ВАРІАЦІЇ УЧАСТІ

1. 1. Концептуальний зв'язок громадянського суспільства та деліберативної демократії

Громадянське суспільство відіграє центральну роль у розвитку деліберативної демократії, оскільки воно створює умови для активної участі громадян у політичних процесах через обговорення, аргументацію та прийняття рішень. Воно виступає не лише платформою для вираження інтересів, а й важливим інструментом забезпечення демократичної легітимності та сприяє інтеграції різних соціальних груп у процес формування політики та забезпечення її ефективного виконання.

Джеффри Александер у своїй фундаментальній праці «Civil Society I, II, III: Constructing an Empirical Concept from Normative Controversies and Historical Transformations» (1998) виокремлює три основні стадії розвитку громадянського суспільства – «громадянське суспільство-I», «громадянське суспільство-II» та «громадянське суспільство-III» (Александер, 1998: с. 1-8). Ці стадії відображають трансформації в теоретичних підходах та історичних умовах існування громадянського суспільства.

Перша стадія, «громадянське суспільство-I», охоплює період від кінця XVII до середини XIX століття, коли концепція громадянського суспільства виникла у працях таких мислителів, як Джон Локк, Шарль Луї Монтеск'є, Іммануїл Кант та інших. В цей час громадянське суспільство розглядалося як основа формування держави, що мала бути партнером і одночасно контролером громадянських інтересів. (Александер, 1998: с. 2-4)

Джон Локк у своїй праці «Two Treatises of Government» (1690) наголошував, що громадянське суспільство становить фундамент для формування держави, оскільки через добровільні асоціації та організації воно забезпечує індивідам можливість реалізовувати свої права. Як зазначав Локк: «...нездатний мати жодної власності, не може в такому стані вважатися частиною громадянського суспільства, головною метою якого є збереження власності». (Локк, 1690: с. 141)

Важливим є внесок Алексіса де Токвіля, який у своїй праці «Демократія в Америці» (1835, переклад українською – 1999) чітко розділяє поняття держави, чи, частіше, уряду (government) та громадського життя (civil life) (Токвіль, 1835: с. 422-426). Аналізуючи роботу Токвіля, Юлія Біденко у своїй статті «Громадянське суспільство: проблеми визначення та періодизації розвитку в українському контексті» (2011) зазначає, що саме це розмежування стало фундаментальним для подальшого розвитку концепції громадянського суспільства. (Біденко, 2011: с. 129)

Наступна стадія, «громадянське суспільство-II», розпочинається з середини XIX століття, коли на концепцію впливають соціалістичні ідеї, зокрема марксизм, що розглядає громадянське суспільство як арену боротьби класів і елемент соціальних відносин, породжених капіталізмом. На цьому етапі концепція громадянського суспільства перестає бути лише базою для формування держави й починає трактуватися як політичний простір для конфліктів і протистояння соціальних інтересів. (Александр, 1998: с. 4-6)

«Громадянське суспільство-III» – це період після Другої світової війни, коли активно розвиваються ідеї демократичного управління, відкритих публічних дискурсів і розширення участі громадян у політичних процесах. Цей етап позначається зростанням уваги до комунікативних процесів, які формують соціальні норми й цінності, а також до розвитку інститутів, що сприяють діалогу і колективному прийняттю рішень. (Александр, 1998: с. 6-8)

Теоретичні засади функціонування громадянського суспільства у демократичному процесі глибоко розроблені Юргеном Габермасом у праці «Структурні перетворення у сфері відкритості» (написана у 1962 році, перекладена українською А. Онишком у 2000). Зокрема, він вказує на критичну функцію громадянського суспільства, що реалізується через публічну сферу, яка забезпечує контроль над державою та обмеження її свавілля. Ця роль детально описана у розділах, що стосуються становлення буржуазної публічної сфери (Габермас, 1962: с. 86-95). Крім того, Габермас підкреслює вирішальне значення раціональної комунікації та відкритого діалогу для формування обґрунтованої громадської думки, де перемагає «сила аргументів», а не влада. (Габермас, 1962: с. 105-112)

Важливим теоретиком, який глибоко досліджував концепцію громадянського суспільства, є Ернест Геллнер. Його праця «Conditions of Liberty: Civil Society and its Rivals» (1994) стала фундаментальною для сучасного розуміння цього феномену. Сініша Малешевич та Весна Малешевич у своїй главі «Civil Society Theory: Gellner» (2021) цитують наступним чином його визначення: «суспільство, в якому політика та економіка є відмінними, де політика є інструментальною, але може і робить перевірку крайнощів індивідуального інтересу, але де держава, своєю чергою, перевіряється інститутами з економічною базою...виразно сучасний соціальний порядок, який сприяє розвитку незалежних асоціацій, що не обмежують особисту свободу індивідів». (Малешевич, 2021: с. 3)

Ларрі Даймонд у доповіді «What Civil Society Can Do to Develop Democracy» (2004) наголошує, що громадянське суспільство включає не лише неурядові організації, а й незалежні засоби масової інформації, університети, соціальні та релігійні групи. Важливо, щоб ці організації були добровільними, автономними від держави, але при цьому могли ефективно співпрацювати з державними інститутами задля зміцнення демократичного врядування. Даймонд визначає ключові функції громадянського суспільства: контроль і обмеження влади,

підвищення прозорості й підзвітності уряду, забезпечення рівного доступу до інформації та участі в політичних процесах. Він також підкреслює, що громадянське суспільство сприяє формуванню демократичних цінностей - терпимості, компромісу і поваги до різних поглядів, що є запорукою стабільності демократичної системи. (Даймонд, 2004)

Ніклас Луман у своїх працях також відокремлює громадянське суспільство від політичного суспільства, визначаючи перше як ширшу соціальну систему з диференційованими підсистемами, де політична підсистема має функціональну перевагу. Він акцентує, що класична концепція політичного суспільства трактує його як єдиний організм, що здатний до дії й може координувати суспільство, а громадянське суспільство виступає важливим механізмом плюралізму і контролю влади. (Jean L. Cohen, Andrew Arato, 1994: с. 299)

Роберт Патнем у праці «Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy» (1993) стверджує, що демократичний уряд значно зміцнюється завдяки активному громадянському суспільству. Воно мобілізує громадян до участі в політичних процесах і сприяє розвитку соціального капіталу - довіри, співпраці й взаємодії між людьми. Громадяни в таких розвинених спільнотах, з одного боку, активно вимагають і, завдяки своїм зусиллям, отримують ефективніші державні послуги, об'єднуючись для досягнення спільних цілей. З іншого боку, функціонування представницького уряду полегшується завдяки міцній соціальній інфраструктурі цих громадянських спільнот та спільним демократичним цінностям чиновників і громадян. Основою громадянської спільноти є її здатність до співпраці заради спільних інтересів, що проявляється через «узагальнену взаємність» – готовність допомогти іншому, не очікуючи негайної відплати, а довіряючи майбутній взаємній підтримці. (Патнем, 1993: с. 182-183)

Розглянувши еволюцію концепцій громадянського суспільства, доцільно проаналізувати як ці ідеї знайшли своє відображення в теорії деліберативної

демократії, що акцентує на важливості публічного діалогу та раціональної аргументації у процесі прийняття політичних рішень.

Деліберативна демократія виникає як розвиток і поглиблення ідей громадянського суспільства, акцентуючи не лише на процедурі голосування, а на процесі відкритого, раціонального, аргументованого та інклюзивного обговорення питань публічного значення. Цей підхід ставить за мету створення умов для досягнення консенсусу або принаймні взаєморозуміння серед громадян, що є основою демократичної легітимності.

Юрген Габермас – один із головних теоретиків деліберативної демократії – у своїй роботі «*Strukturwandel der Öffentlichkeit*» («Структурні перетворення публічної сфери», 1962) акцентує, що демократична політика має базуватися на відкритому, раціональному публічному дискурсі, де кожен громадянин має рівний доступ до публічного простору для обміну думками. За Габермасом, «держава і політика вважаються «публічними», тоді як громадянське суспільство, ринкова економіка і сім'я вважаються «приватними»» (Габермас, 1962: с. 30). Він стверджує, що легітимність політичних рішень походить не з простого волевиявлення, а з процесу публічного обговорення, в якому учасники намагаються досягти згоди через аргументацію, а не через примус чи силу. (Габермас, 1962: с. 31)

Джон Ролз у своїй праці «*Political Liberalism*» (1993) розширює ідеї деліберативної демократії, вводячи концепцію перехресного консенсусу (*overlapping consensus*). Цей термін означає досягнення згоди щодо базових політичних принципів справедливості людьми з різними моральними, релігійними та філософськими переконаннями. Як зазначає Кірюхін, «на відміну від Габермаса, Джон Ролз виходить з того, що консенсус щодо цінностей та норм є недосяжним». (Кірюхін, 2020: с. 73)

Джеймс С. Фішкін у книзі «When the People Speak: Deliberative Democracy and Public Consultation» (2009) вводить концепцію деліберативних опитувань (deliberative polling) – методів, які передбачають активне залучення громадян у процес публічного обговорення, де різні думки враховуються при прийнятті рішень. Він підкреслює, що деліберация підвищує якість рішень і легітимність влади, а також сприяє зростанню довіри до інститутів демократії через відкритість і підзвітність. (Фішкін, 2009: с. 89-97)

У своїх працях Денніс Ф. Томпсон («Deliberative Democratic Theory and Empirical Political Science», 2008) наголошує на потребі емпіричного вивчення деліберативних практик, щоб удосконалити їхню ефективність. Він вказує, що для успішної деліберации необхідно забезпечити умови відкритого доступу до інформації, рівних можливостей участі громадян та підтримувати середовище критичного і конструктивного діалогу. (Thompson, 2008: с. 497-520)

Сучасні науковці, які переосмислюють класичну західну традицію, зокрема Хуліан Інякі Гоні («Citizen participation and technology: lessons from the fields of deliberative democracy and science and technology studies», 2025) підкреслюють роль цифрових технологій у розвитку деліберативних практик. Гоні підкреслює, що: «У певному сенсі, нові цифрові технології стали відповіддю на питання, як збільшити колективний інтелект та відновити зв'язок дорадчих обговорень з масовою політикою». (Гоні, 2025: с.8) Однак, успіх цього підходу залежить від глибокого осмислення та належної інтеграції технологій, щоб уникнути їхнього поверхового застосування заради інструментальних або легітимізуючих політичних цілей. (Гоні, 2025: с.7-10)

Для українського контексту взаємозв'язку громадянського суспільства і деліберативної демократії, важливим є розуміння вітчизняного розвитку громадянського суспільства. У своїй праці «Модернізація України в контексті кризи: роль держави та громадського суспільства» (2011) Ю. М. Біденко зазначала,

що складність суспільних перетворень в Україні полягає в тому, що українське суспільство здійснює потрібну трансформацію: одночасно виконуються завдання ринкового реформування економіки, демократизації та створення національної держави. Українське громадянське суспільство, яке мало б бути передумовою політичної демократії, саме залежить від політико-правових інститутів і культури суспільства. Його періодизацію станом на 2011 рік дослідниця пропонує розглянути наступним чином: протогоромадянська (сер. XIX – поч. XX ст.), комуністична (1920-1987 рр.) і незалежно-державницька (1991-2010-ті рр.), кожен із яких мав свої особливості формування та розвитку інститутів громадянського суспільства, а також виклики та можливості для демократичних процесів. Розвиток вимагає змін суспільної свідомості, на які можна чекати десятиліттями. (Біденко, 2011: с. 51-52)

Втім, деякі дослідники, зокрема, Олександр Фісун («Ukrainian Constitutional Politics: Neopatrimonialism, Rent-seeking, and Regime Change», 2016) вважають, що неопатримоніальні зв'язки відіграють важливішу роль у становленні сучасної політичної системи України, аніж зміни суспільної свідомості.

Таким чином, громадянське суспільство як інституційна та соціальна основа деліберативної демократії виступає важливим чинником забезпечення плюралізму, легітимності політичних рішень і активної участі громадян у політичному житті, що є запорукою демократичного розвитку і стійкості суспільства. (Біденко, 2011: с. 128–132)

Згідно з Тетяною Панченко (2011), ефективність демократичних трансформацій в Україні значною мірою залежить від дотримання принципу субсидіарності – передачі ухвалення рішень на найближчий до громадян рівень, що створює умови для діалогу і співпраці між державою та суспільством. (Панченко, 2011: с. 38).

Антоніна Колодій (2008) вказує, що деліберация має нормативний і практичний вимір, який передбачає не лише представництво, а й високу якість аргументації, що дозволяє громадянам реально впливати на політичні рішення і забезпечувати ефективне управління. Вона підкреслює значення відкритості, прозорості та доступності публічних обговорень для розвитку демократії. (Колодій, 2008: с. 109)

Денис Кірюхін у статті «Теорія деліберативної демократії та «факт незгоди»» (2020) відзначає, що сучасна теорія деліберативної демократії визнає феномен незгоди як невідчужну частину політичного життя. Деліберация створює простір не лише для пошуку консенсусу, а й для легітимної незгоди й суперечностей, які не слід пригнічувати, а інтегрувати в політичну систему (Кірюхін, 2020: 74-75).

Підсумовуючи аналіз концептуального зв'язку між громадянським суспільством і деліберативною демократією, можна стверджувати про їх взаємозумовленість та взаємопідсилення. Громадянське суспільство створює інституційний та соціальний фундамент для деліберативних практик, забезпечуючи простір для публічного дискурсу, артикуляції інтересів різних соціальних груп та формування громадянської культури участі. Водночас деліберативна демократія інституціоналізує принципи раціонального публічного діалогу, аргументованої дискусії та інклюзивного прийняття рішень, що значно посилює вплив громадянського суспільства на державну політику та сприяє демократичній легітимації влади.

Для того, щоб деліберативна демократія стала реальною в Україні необхідно продовжувати розвиток інститутів громадянської участі та зміцнювати партнерство між громадянським суспільством і державою. Активна участь громадян у політичних процесах через раціональний публічний дискурс і

аргументацію є основою демократичної легітимності та стійкості демократичних процесів в Україні.

1.2. Інструменти участі у деліберативній демократії: роль консультативно-дорадчих органів та український контекст

Взаємодія громадянського суспільства з політичними інститутами значною мірою визначається розвитком інститутів громадянської участі, які забезпечують механізми публічного діалогу, консультацій та спільного прийняття рішень. Згідно з навчально-методичним посібником «Інструменти громадської участі в Україні» (Лебідь А.Є., Назаров М.С., 2020: с. 6-9), інструменти громадської участі класифікуються за чотирма основними групами:

1. Монологічні інструменти передбачають односпрямоване донесення думок і пропозицій від громадян до влади, такі як звернення громадян, колективні звернення, електронні петиції.
2. Діалогові інструменти забезпечують формати взаємодії, в яких громадяни можуть отримати зворотний зв'язок від представників влади, наприклад, приймання громадян або зустрічі депутатів з виборцями.
3. Полілогічні інструменти сприяють обговоренню питань між різними сторонами, зокрема громадські слухання, публічні консультації, консультативно-дорадчі органи.
4. Синтезуючі інструменти передбачають узгодження позицій різних учасників, як це відбувається на місцевих референдумах або через соціологічні опитування. (Лебідь А.Є., Назаров М.С., 2020: с. 6-9)

Впровадження цифрових інструментів демократії також значно розширює можливості деліберативної участі. В Україні існують такі ініціативи, як платформа «Прозорро» для забезпечення прозорості державних закупівель, онлайн-платформа E-DEM, що дозволяє збирати петиції, реалізовувати проекти бюджету участі та проводити онлайн-консультації з громадськістю. Ці цифрові

рішення сприяють підвищенню доступності політичного процесу та залученню ширшого кола громадян.

Для оцінки ефективності громадської участі в демократичних процесах необхідно застосовувати теоретичні моделі, що дозволяють визначити реальний рівень залучення громадян до прийняття політичних рішень. Шеррі Арнстайн у своїй роботі «A Ladder of Citizen Participation» (1969) запропонувала авторську класифікацію різних форм участі громадян. Її «драбина участі» описує механізми від мінімального впливу до реальної участі, виділяючи три основні рівні (Арнстайн, 1969: с. 216-224):

1. Непричетність (non-participation) – на цьому рівні громадяни не мають реального впливу на процес ухвалення рішень. Це включає маніпуляцію та терапію, коли громадянам надаються інструменти для участі, але їхні думки не мають значення, а сама участь використовується для створення ілюзії залученості.
2. Символічна участь (degrees of tokenism) – цей рівень включає інформування, консультації та задоволення вимог. Громадяни можуть висловлювати свої думки через опитування або громадські слухання, однак їхні пропозиції не завжди враховуються, або ж мають обмежений вплив на кінцеве рішення.
3. Реальна участь (degrees of citizen power) – на цьому рівні громадяни мають реальний вплив на ухвалення рішень. Це включає партнерство, делеговану владу та громадський контроль, коли громадяни не лише висловлюють свою думку, а й активно співпрацюють з політиками для формування політичних рішень. У таких випадках громадяни отримують можливість безпосередньо впливати на процеси управління та політичні рішення.

На додаток до підходу Шеррі Арнстайн, важливо розглянути й інші моделі участі громадян. Дебора Огтон у статті «The Promises and Pitfalls of Participation»

(2004) запропонувала дві протилежні моделі прийняття рішень (Огтон, 2004: с. 181-189):

Модель «Прийняти-Оголосити-Захищати» (DAD – Decide-Announce-Defend) відображає традиційний підхід до прийняття рішень, де органи влади спочатку ухвалюють рішення без реальної взаємодії з громадянами, потім оголошують їх і, нарешті, захищають від критики. Така модель характерна для авторитарних та напівдемократичних режимів, де участь громадськості має формальний характер і не впливає на політичні процеси. За такої моделі громадська участь зводиться до інформування про вже прийняті рішення або їх легітимації шляхом формальних консультацій, що не мають реального впливу. (Огтон, 2004: с. 183)

Модель «Зустрітися-Зрозуміти-Модифікувати» (MUM – Meet-Understand-Modify) передбачає глибшу взаємодію з громадськістю, починаючи з етапу розробки політики. Органи влади спочатку зустрічаються з громадянами для обговорення проблем і можливих рішень, потім прагнуть зрозуміти їхні потреби та інтереси та, нарешті, модифікують початкові пропозиції з урахуванням громадських консультацій. Модель MUM спрямована на діалог між громадянами та владою, де думки громадян активно враховуються до прийняття рішень, а не лише після їх оголошення. (Огтон, 2004: с. 186)

П'єр-Бенуа Жолі та Корінн Бідер у своїй статті «Public participation and the democratic imaginaries: Why public participation may not yield the benefits expected» (2025, с. 11-17) розвивають ці концепції, наголошуючи, що «для ефективної громадської участі необхідні такі моделі як партнерство та громадський контроль». Модель партнерства передбачає, що громадяни не тільки висловлюють свої думки або голосують, а й активно співпрацюють з політиками для досягнення консенсусу та розв'язання соціальних проблем. Модель громадського контролю забезпечує максимальний рівень участі громадян, наділяючи їх повноваженнями

щодо контролю за прийняттям рішень і управлінням ресурсами. (Joly, Bieder, 2025: с. 11-17)

Аналізуючи законодавчу базу України в контексті громадської участі, важливо відзначити, що протягом останніх років відбулися значні зміни, спрямовані на розширення можливостей громадян впливати на процес прийняття рішень. Не зважаючи на війну, Україна продовжує розвивати практики громадянської участі. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» зі змінами, внесеними Законом № 3703-IX від 09.05.2024, визначає такі форми участі територіальної громади у розв'язуванні питань місцевого значення:

1. Місцевий референдум;
2. Загальні збори (конференція) жителів;
3. Місцева ініціатива;
4. Громадські слухання;
5. Участь жителів у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету;
6. Публічні консультації;
7. Консультативно-дорадчі органи при органах та/або посадових особах місцевого самоврядування;
8. Громадське оцінювання діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування;
9. Інші форми участі, що не суперечать закону.

Важливо зазначити, що Закон № 3703-IX від 09.05.2024 значно розширив перелік форм громадської участі, закріпивши на законодавчому рівні такі механізми як публічні консультації, громадське оцінювання та участь у плануванні місцевого бюджету. Це свідчить про поступове наближення українського законодавства до стандартів деліберативної демократії.

Особливо варто відзначити статтю 13-3 вищезгаданого закону, яка визначає правові засади функціонування консультативно-дорадчих органів при органах

та/або посадових особах місцевого самоврядування. Відповідно до цієї статті, громадяни мають право входити до складу та/або брати участь у роботі консультативно-дорадчих органів з метою підготовки пропозицій щодо вдосконалення роботи органів місцевого самоврядування, участі в розробленні проектів актів та розв'язанні інших питань, віднесених до повноважень зазначених органів та/або посадових осіб. (ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» від 09.05.2024)

Законодавчі зміни 2024 року також суттєво розширили можливості для молоді брати участь у місцевому самоврядуванні. Відповідно до статті 13-5, жителі, яким виповнилося 14 років, мають право ініціювати та брати участь у таких формах участі територіальної громади у розв'язанні питань місцевого значення, як місцева ініціатива, громадські слухання, публічні консультації та в роботі консультативно-дорадчих органів. (ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» від 09.05.2024)

Консультативно-дорадчі органи (КДО) є важливим інструментом деліберативної демократії, забезпечуючи можливість прямої взаємодії між органами публічної влади та представниками громадянського суспільства. Вони допомагають підвищити прозорість і легітимність прийнятих рішень, залучаючи громадян до процесу їх формування. Основною метою створення є залучення громадян до процесу прийняття рішень, що впливають на їхнє повсякденне життя. Вони також допомагають у визначенні соціальних потреб, узгодженні інтересів різних груп та забезпеченні ефективного розв'язання проблем громади. (Свеженцева, 2024: с. 2)

Історія розвитку КДО в Україні почалася ще в 1993 році, коли були створені перші такі органи. Обов'язкове створення КДО при органах виконавчої влади було запроваджено з 2004 року. З часом ці органи стали важливими механізмами для забезпечення громадської участі, хоча на практиці вони не завжди досягали

бажаного рівня впливу. Проте, «в Україні існують успішні приклади роботи КДО на місцевому рівні, де органи влади та громадськість демонструють синергію у розвитку територіальних громад». (Свеженцева, 2024: с. 2)

КДО можуть мати різні форми, серед яких найбільш розповсюдженими є громадські ради, експертні комітети, молодіжні ради та ради для внутрішньо переміщених осіб. Всі ці органи виконують функції громадського контролю та сприяють розвитку демократичних процесів через залучення громадян до формування та реалізації державної політики. Вони можуть бути створені як на рівні держави, так і на місцевому рівні, забезпечуючи тісну взаємодію з органами місцевого самоврядування. (Свеженцева, 2024: с. 2-5)

Попри позитивні аспекти, функціонування КДО в Україні стикається з рядом проблем, що обмежують їхню ефективність як інструменту деліберативної демократії. Тетяна Андрійчук у своїй науковій записці «Громадські консультативно-дорадчі органи: проблеми організації та функціонування» (2014) виділяє такі основні проблеми:

По-перше, це спосіб формування КДО – різні методи створення таких органів можуть призвести до їхньої залежності від органів влади. «Коли члени КДО обираються безпосередньо органами влади, існує ризик формування органів, що будуть «зручними» для влади й не зможуть бути критичними до її рішень». (Андрійчук, 2014: с. 361)

По-друге, це надмірна кількість громадських дорадчих інституцій, що «лише створює «умовність участі» та фасади демократичних інститутів у керованих демократій чи авторитарних режимах». (Андрійчук, 2014: с. 358) Водночас інші способи, такі як обрання членів КДО через громадські інститути або громадян, можуть призвести до «тиранії більшості», коли інтереси окремих груп громадян можуть домінувати над іншими, що може викликати дезорганізацію роботи. (Андрійчук, 2014: с. 362)

По-третє, це обмежений вплив на прийняття рішень – «у багатьох випадках пропозиції КДО носять лише рекомендаційний характер, і реальний вплив цих органів на урядові рішення залишається мінімальним». (Андрійчук, 2014: с. 364) Це беззаперечно знижує ефективність таких органів і може додатково свідчити про їхню фасадність та умовність.

І наостанок це залежність від суб'єкта створення – КДО, сформовані органами влади, часто виявляються залежними від їхніх фінансів та політичної волі, що знижує їхній потенціал як незалежних гравців у політичному процесі. (Андрійчук, 2014: с. 365)

У пізнішій публікації Тетяна Андрійчук («Інструменти деліберативної демократії: можливості застосування у воєнний та повоєнний час в Україні», 2023) також наголошує щодо обмеження функціонування консультативно-дорадчих органів. Дослідниця підкреслює, що ці інструменти громадської участі, хоча й не обмежені законодавством навіть в умовах повномасштабної війни, проте їх «деліберативний потенціал не використовується повною мірою» (Андрійчук, 2023, с. 59). Вона наголошує: «поширеним є формальний підхід до організації публічних консультацій, громадських слухань на місцевому рівні, роботи громадських рад, опитувань у мобільному додатку Дія» (Андрійчук, 2023, с. 59). Водночас авторка зазначає, що «ефективним деліберативним інструментом може стати мережа громадських рад при органах виконавчої влади за умови перегляду засад і практик їхньої діяльності». (Андрійчук, 2023, с. 59)

За даними Freedom House (2022), громадянське суспільство залишається однією з найсильніших частин демократичного розвитку України. У звіті «Nations in Transit 2022» відзначається, що громадські організації відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості та підзвітності владних інституцій, а також у просуванні реформ у різних сферах. Проте, наголошується і на наявності ряду проблем, зокрема, недостатньої фінансової стійкості громадських організацій,

нерівномірного розвитку громадянського суспільства в різних регіонах України, а також випадків тиску на активістів та журналістів.

Особливо важливим у цьому контексті є посилення спроможності місцевих громад у прийнятті рішень після старту реформи децентралізації. Збільшення повноважень місцевого самоврядування створило більше можливостей для громадської участі на місцевому рівні, проте рівень залучення громадян до процесів прийняття рішень залишається нерівномірним.

У звіті «Nations in Transit», всесвітньо відомої організації «Freedom House» також відзначається, що під час пандемії COVID-19 та в умовах воєнного стану після повномасштабного російського вторгнення в лютому 2022 року громадянське суспільство продемонструвало високу здатність до мобілізації та адаптації. Громадські організації активно долучилися до гуманітарної діяльності, моніторингу порушень прав людини та боротьби з дезінформацією.

Для того, щоб громадська участь була дійсно ефективною, необхідно впроваджувати нові підходи, які включають реальний вплив громадян на прийняття рішень. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» зі змінами від 2024 року створює для цього необхідні законодавчі передумови, проте важливо забезпечити ефективну імплементацію нових механізмів на практиці.

Важливою є інституціоналізація як і прямої участі громадян, так і деліберативних практик, зокрема, через створення ефективних консультативно-дорадчих органів, які мають реальний вплив на прийняття рішень. Для цього необхідно забезпечити прозорість формування таких органів, їхню мінімальну залежність від політичного впливу, а також врахування їхніх рекомендацій при прийнятті рішень.

Цифровізація інструментів громадської участі є ще одним важливим напрямком розвитку деліберативної демократії в Україні. Використання цифрових

платформ для обговорення суспільних проблем, проведення консультацій, збору пропозицій та голосування дозволяє залучити більшу кількість громадян до політичних процесів, забезпечити прозорість та ефективність громадської участі.

Необхідно також розвивати культуру діалогу та взаємної поваги між владою та громадянами. Як наголошує модель «Зустрітися-Зрозуміти-Модифікувати» (MUM), ефективна деліберативна демократія передбачає діалог між різними сторонами, готовність слухати та враховувати думки інших, а також спільну відповідальність за прийняті рішення.

Отже, аналіз нормативно-правової бази та наукових досліджень свідчить про значний потенціал деліберативних практик в Україні, особливо на рівні місцевого самоврядування. Законодавчі зміни 2024 року у сфері місцевого самоврядування створили нові можливості для посилення впливу громадян на процеси прийняття рішень, зокрема через консультативно-дорадчі органи. Однак, як зазначає Т. Андрійчук, існує суттєвий розрив між нормативними можливостями та практичною реалізацією деліберативних механізмів.

Для подолання цього розриву необхідно розробити чіткі критерії оцінювання ефективності консультативно-дорадчих органів як інструментів деліберативної демократії. Такі критерії мають відображати не лише формальні аспекти функціонування КДО (регулярність засідань, кількість поданих пропозицій), але і їхній реальний вплив на політичні рішення, спроможність представляти інтереси різних соціальних груп та забезпечувати якісний деліберативний процес.

Без об'єктивних критеріїв оцінки існує ризик, що консультативно-дорадчі органи залишаться на рівні «символічної участі» (за класифікацією Ш. Арнстайн) або продовжуватимуть функціонувати за моделлю «Прийняти-Оголосити-Захищати», не забезпечуючи реального залучення громадян до процесів прийняття рішень. Тому важливо дослідити, які саме

критерії дозволяють найбільш об'єктивно оцінити діяльність КДО в контексті розвитку деліберативної демократії в Україні та як ці критерії можуть бути застосовані на практиці.

Це питання потребує комплексного дослідження, яке буде представлено в наступному розділі роботи, де будуть сформульовані та обґрунтовані критерії оцінки діяльності консультативно-дорадчих органів як інструменту участі в системі деліберативної демократії.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ КОНСУЛЬТАТИВНО-ДОРАДЧИХ ОРГАНІВ У КОНТЕКСТІ ДЕЛІБЕРАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ: КРИТЕРІЇ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

2.1. Формулювання критеріїв для оцінки діяльності консультативно-дорадчих органів як інструменту участі в системі деліберативної демократії

Для того, щоб сформулювати свій автентичний список критеріїв оцінки роботи консультативно-дорадчих органів передусім необхідно дослідити які системи оцінки діяльності інструментів участі існують в загальному.

Одним із найбільш поширених методів є оцінка методів громадської участі на основі категорій прийнятності та процесу, запропонованих Джином Роу та Лінн Дж. Фрьюер (Rowe, Gene & Frewer, 2013).

Критерії прийнятності стосуються факторів, що забезпечують легітимність та справедливість процесу громадської участі. Представництво учасників є ключовим аспектом цього критерію. Важливо, щоб учасники процесу представляли широкий спектр зацікавлених сторін, що допомагає уникнути переваги одних груп над іншими та забезпечує баланс інтересів. Участь усіх сторін є критично важливою для забезпечення рівних умов у процесі прийняття рішень, що підвищує довіру до результатів цього процесу. Відсутність конфлікту інтересів та незалежність процесу також є важливими для забезпечення неупередженості та прозорості. Крім того, рання залученість громадськості до процесу ухвалення рішень дозволяє зібрати думки на етапі, коли рішення ще не остаточні, що сприяє більш конструктивному обговоренню та зниженню потенційних конфліктів (Rowe, Gene & Frewer, 2013).

Критерії процесу оцінюють ефективність і організованість самого процесу громадської участі. Один із найважливіших аспектів – це доступ учасників до ресурсів, необхідних для ефективної участі, таких як інформація, експерти та

матеріали. Чіткість завдань, яка визначає мету та обсяг участі, також є важливою для забезпечення правильного розуміння учасниками їхніх ролей і завдань. Структурованість ухвалення рішень гарантує, що процес буде організований таким чином, щоб забезпечити справедливість і зрозумілість на всіх етапах. Крім того, економічна ефективність процесу є необхідною для забезпечення його здійсненності в рамках обмежених ресурсів (Rowe, Gene & Frewer, 2013), зрозуміло, що оцінка успішності громадської участі залежить від багатьох чинників, включаючи конкретні цілі участі та очікування учасників. Дослідники, такі як Ніколас А. Ешфорд, Кетлін М. Рест (1999), пропонують два підходи до оцінки успіху громадської участі: процесний підхід та оцінка результатів.

Процесний підхід зосереджується на оцінці самого процесу залучення громадськості, зокрема доступності, різноманітності поглядів, неупередженості обговорення та гнучкості механізму участі. Оцінка результатів зосереджується на підсумках процесу – чи досягнуто бажаного впливу на політику та рішення, чи розв'язані ключові питання, чи досягнуто консенсусу серед учасників (Ashford, Nicholas A. & Rest, Kathleen M., 1999).

Однак, як зазначає Марк Еванс у статті «Evaluating the Success of Public Participation in Environmental Decision Making. Environmental Politics» (2002), важливо розрізняти оцінку самого процесу громадської участі від оцінки успіху самого рішення чи проекту. Оцінка процесу передбачає визначення, чи були дотримані принципи відкритості та справедливості, тоді як оцінка результатів зосереджена на тому, як процес участі вплинув на кінцеве рішення. Оцінка результативності також ускладнюється тим, що різні учасники можуть мати різні уявлення про успішність. Наприклад, для урядових агентств успішність може бути визначена підтримкою з боку громадськості, а для громадян – зміною чи навіть блокуванням певного рішення (Evans, 2002).

Оцінка ефективності громадської участі також залежить від використання соціологічних методів, таких як анкетування та опитування, що дозволяють зібрати суб'єктивну оцінку учасників процесу. Однак слід зазначити, що кількісне вимірювання таких якісних показників може призвести до спотворення результатів, тому важливо зберігати баланс між кількісними і якісними підходами до оцінки (Coglianese, 2002).

З огляду на це, оцінка консультативно-дорадчих органів та інших інструментів громадської участі потребує комплексного підходу, який включає як процесні, так і результативні аспекти. Крім того, важливо враховувати залежність таких інструментів від інших інституцій влади та їх роль у формуванні політичних рішень у конкретних політичних системах.

Також при формуванні критеріїв для оцінки діяльності КДО важливо врахувати ті проблеми функціонування консультативно-дорадчих органів, які до цього фіксувалися у дослідженнях. У аналітичній записці «Удосконалення умов створення та діяльності громадських рад та інших КДО в Україні» від 24.03.2024 року Андрій Крупник зазначає наступні проблеми:

По-перше, це спосіб формування та склад органу. Якщо члени дорадчого органу обрані прозоро і представляють різні зацікавлені сторони, рада має вищу легітимність і довіру, а отже і вплив. Навпаки, коли склад формується «зручним» для влади чином – незалежність і критичність зникають.

По-друге, це автономність та підтримка з боку органів влади. КДО повинні бути незалежними, однак на практиці це часто не так. Якщо орган, при якому створена рада, не надає їй підтримки або не зацікавлений у врахуванні її висновків, ефективність такої ради знижується до мінімуму. Лише при наявності політичної волі влади та активності громадян консультації мають сенс.

І по-третє, це регламентні та організаційні аспекти. Якість положення про діяльність КДО, зрозумілість процедур і повноважень прямо впливають на ефективність роботи. В Україні це регулювання неодноразово переглядалося (2004, 2008, 2010, 2019 роки), але й досі містить прогалини. Зокрема, бракує механізмів імплементації рекомендацій КДО та системи оцінки їхньої результативності.

У статті Павла Крайнього «Особливості організаційно-правового забезпечення діяльності громадських рад в Україні» за 2022 рік також підкреслені схожі проблемні аспекти.

Це недосконале правове регулювання діяльності громадських рад – поверхнєве регулювання, яке не дозволяє чітко визначити організаційні засади їхньої діяльності. Також це відсутність комплексних досліджень питання діяльності КДО, що зумовлює обмеження ефективності консультативно-дорадчих рад в Україні.

А ще це обмеження в участі інститутів громадянського суспільства. Павло Крайній вказує на обмеження щодо участі інститутів, що можуть брати участь у формуванні громадських рад, що може створити штучні бар'єри для нових організацій, що мають відповідний досвід і бажання брати участь у процесі формування політики.

Якщо звертатися до закордонних досліджень, то у статті «Community Advisory Boards in Community-Based Participatory Research: A Synthesis of Best Processes» (Newman et al., 2011) серед проблем функціонування КДО як основні визначені наступні: по-перше, відсутність належної підтримки з боку керівних структур і, по-друге, ресурсні обмеження.

Враховуючи загальні підходи до аналізу ефективності інструментів участі та проблематику, яка пов'язана з роботою консультативно-дорадчих органів, можна

виокремити наступні критерії, що допоможуть визначити, наскільки ефективно та демократично функціонують КДО, а також у якому контексті вони впливають на політичні процеси.

Надалі ми розглянемо 12 основних критеріїв, що охоплюють різні аспекти роботи консультативно-дорадчих органів, включаючи їх географічний вплив, сферу діяльності, структуру організації, механізми формування складу та керівництва, а також рівень автономії, фінансування та прозорості. Таким чином, ці критерії дозволяють комплексно оцінити ефективність КДО як інструменту громадської участі в політичних процесах. Також пропонується об'єднати критерії за наступними групами задля розуміння за який аспект кожен з них відповідає.

По-перше, демократичність процедур та їх відкритість. Якщо КДО за своєю структурою є парасольковою чи мережевою організацією з автоматичним набуттям членства це свідчить про ширший доступ населення до цього КДО, аніж коли наявні певні обмеження щодо входження в орган і він є відокремленою структурою від інших Інститутів Громадянського Суспільства (тут і далі – ІГС).

Також наявність обмежень щодо кількісного складу може спровокувати політично мотивований вибір членів/-кинь консультативно-дорадчого органу, що призведе до монополізації впливу окремими групами й зменшення органу до «клубу обраних» замість органу, що функціонує як механізм залучення громадської думки. До того ж ступінь прозорості та відкритості відіграє важливу роль, особливо у випадку обмежень щодо членства. Оскільки й так відбувається обмеження доступу до безпосереднього прийняття рішень та відсутності зовнішньої комунікації орган робиться ще більш закритим для громадськості, для якої він за ідеєю має слугувати.

По-друге, впливовість КДО. Залежно від географії та сфери впливу, як не дивно, збільшується або зменшується впливовість консультативно-дорадчого органу. Проте, навіть маючи невелику географію та вузьку сферу рівень впливу

прийнятих рішень може бути більш реальним аніж в іншого КДО з більшою географією та сферою. Тому ключовим тут є сам рівень впливу рішень, а географія та сфера є радше умовами в яких вплив застосовується.

По-третє, самостійність та суб'єктність КДО. Якщо КДО належить до певної політичної інституції, то це вже свідчить про можливість упередженості та несамостійності. До того ж якщо інституція влади, до якої належить КДО, оплачує членам/-киням заробітну плату з місцевого або державного бюджету це ще більше створює перепон для незалежного підходу й поступово перетворює його на суб'єктивний вмотивований грошовою винагородою. Також якщо КДО не може самостійно забезпечувати власну організаційну діяльність, зокрема оновлення свого складу, це ще більше може свідчити про відсутність суб'єктності.

Таблиця 1. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КОНСУЛЬТАТИВНО-ДОРАДЧИХ ОРГАНІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Про що свідчить	Критерій	Варіанти
Демократичність та відкритість процедур	1. Структура організації	а) парасолькова / мережева
		б) монолітна / суцільна / однорідна
	2. Процес формування чи набуття членства чи входження до складу органу	а) виборний з делегуванням представників ІГС
		б) виборний без делегування
		в) автоматичний з набуття членства в певному ІГС
		г) інше
	3. Наявність критеріїв до обрання учасника/-ці консультативно-дорадчого органу та їх дотримання	а) відсутні

		б) присутні та дотримані: визначені нормативно-правовими актами та були дотримані при формуванні складу	
		в) присутні та недотримані: визначені нормативно-правовими актами, але не були дотримані при формуванні складу	
	4. Механізм формування керівного складу КДО	а) виборний серед членів КДО	
		б) автоматичне призначення	
		в) делегування від організації-члена	
	5. Ступінь прозорості та відкритості у процесі прийняття рішень	а) низька (не публікуються нормативно-правові акти, протоколи засідань, не анонсуються засідання)	
		б) середня (щось є, чогось немає)	
		в) висока (все є)	
	Впливовість	1. Географія, яку охоплює діяльність КДО	а) міжнаціональний
			б) національний
в) регіональний			
г) місцевий			
2. Сфера, яку охоплює діяльність КДО		а) зосередженість на певній верстві населення: молодь, ветерани, національні та етнічні меншини тощо	

		б) спеціалізованість на певній темі (наприклад, гендерна рівність, боротьба з корупцією, повоєнна відбудова тощо)
		в) відсутність обмеження за верствою населення або певної тематики
	3. Рівень впливу прийнятих рішень	а) символічний (КДО існує лише як фасад інституту громадянського суспільства та не надає пропозицій/коментарів/рекомендацій по діяльності)
		б) консультаційний (рекомендації/пропозиції надаються, але не завжди впроваджуються)
		в) реальний (надають рекомендації, якщо не впроваджуються – реалізують адвокаційні кампанії)
	Самостійність	1. Приналежність до певної інституції влади
б) залежність від певного інституту (при Президентові, при міській раді, при ВРУ тощо)		
2. Наявність грошової винагороди членам консультативно-дорадчого органу:		а) відсутня, членство здійснюється на волонтерських засадах pro bono

		б) наявна із місцевого чи державного бюджету
		в) наявна із не бюджетних джерел фінансування (гранти, краудфандинг, ендавмент, комерційна діяльність тощо)
		г) інше
	3. Джерела фінансування організаційної публічної діяльності (івенти, проєкти дослідження):	а) державний бюджет
		б) місцевий бюджет
		в) не бюджетні джерела фінансування
		г) інше
	4. Ступінь автономності від інститутів влади: чи самостійно скликаються вибори, затверджуються списки тощо	а) низька
		б) середня
		в) висока

Джерело: складено авторкою на основі Ashford & Rest (1999), Evans (2002), Coglianesse (2002), Newman et al. (2011), Rowe & Frewer (2013), Андрійчук (2014), Крайній (2022), Крупник (2024).

Також можемо сформувати умовний перелік запитань для простішого та ширшого використання цих критеріїв, відповівши на які кожен може самостійно скласти уявлення про діяльність певного консультативно-дорадчого органу:

1. На яку географію розповсюджуються вплив КДО? Він діє на рівні декількох держав, однієї держави, регіону чи спрямований на конкретну громаду?
2. Яка сфера впливу КДО? Вона спрямована на певну верству населення чи на певне питання (наприклад, гендерна рівність, молодіжна політика чи права національних меншин)?

3. Яка структура КДО? Це мережева або парасолькова організація чи вона є монолітною?
4. Як набувають членство в цьому КДО? Автоматично із членством в організації, що входить до КДО чи виборним шляхом, чи до цього КДО призначають без відносно до членства чи виборів?
5. Чи існують критерії для отримання членства й чи дотримуються їх?
6. Як формується керівний склад: шляхом виборів чи автоматичного призначення?
7. Чи належить КДО до якоїсь інституції влади й до якої?
8. Чи отримують грошову винагороду члени КДО і з яких джерел: бюджетних чи не бюджетних?
9. З яких джерел фінансується діяльність КДО для організації зовнішніх заходів: івентів, проєктів, досліджень?
10. Чи публікує КДО оголошення про власні засідання, їх протоколи, прийняті рішення, нормативно-правові акти якими керується, звіти про діяльність?
11. Чи залежить у своїй діяльності КДО від інституції влади? Чи самостійно скликає вибори й затверджує список членів/-кинь?
12. Чи приймає якісь політичні рішення КДО і який вони мають вплив: символічний, консультаційний чи реальний?

Наступним важливим кроком буде перевірити чи життєздатні ці критерії на практиці й що ми як дослідники зможемо отримати в результаті їх застосування.

2.2. Case-studies з застосування критеріїв оцінки консультативно-дорадчих органів: державний та локальний контексти

Тепер перейдемо до застосування виокремлених критеріїв, описаних у попередньому розділі, на практиці. Для цього я, як дослідниця, оберу для вивчення кілька консультативно-дорадчих органів і спробую застосувати виведені критерії до їхньої діяльності.

Я обрала три консультативно-дорадчі органи, що мають однакову сферу впливу, але діють на різних рівнях. Це: Естонська національна молодіжна рада (Eesti Noorteühenduste Liit або ENL), Рада з молодіжних питань при Президентові України, а також Молодіжна рада при Харківському міському голові.

Розпочнемо з Естонської національної молодіжної ради. Вона функціонує на національному рівні та орієнтована на молодь. Згідно з інформацією на офіційному сайті, ENL є парасольковою організацією, що об'єднує молодіжні організації та групи участі в Естонії. За даними звіту за 2023 рік, ENL мала 36 організацій-членів і 26 підтримувальних членів. Станом на травень 2025 року інформація на сайті свідчить про майже 100 членів, проте офіційних підтверджень у протоколах чи звітах не надано.

Згідно зі Статутом Ради, затвердженим на Загальних зборах 25 травня 2024 року, ENL має два типи членства: повний член і підтримувальний член. Повний член – це організація, в якій більшість учасників (не менше 2/3) є молодими людьми віком до 26 років, і діяльність організації спрямована на роботу з молоддю. Підтримувальний член – організація, яка підтримує цілі ENL, але не має права голосу на загальних зборах. Рішення про прийняття організацій у члени ухвалюється правлінням організації, і всі нові члени повинні пройти процедуру подачі заявки, з можливістю оскарження відмови на загальних зборах. (Статут Естонської національної молодіжної ради від 25.05.2024)

Керівний склад ENL формується на Загальних зборах, які проводяться щонайменше раз на рік. Загальні збори визначають кількість членів, обирають та відкликають членів правління, ради та ревізійної комісії. Правління відповідає за щоденну діяльність організації, обирається на строк до 2 років і складається з голови та до чотирьох заступників. Наглядова рада здійснює контроль за діяльністю правління, її строк повноважень – 2 роки. Ревізійна комісія перевіряє фінансову діяльність ENL. Обрання членів цих органів здійснюється через відкритий процес голосування на загальних зборах. (Статут Естонської національної молодіжної ради від 25.05.2024)

У фінансовому звіті ENL за 2023 рік зазначено, що основні доходи ENL отримано від цільових грантів та державного фінансування. Одним з основних джерел була державна підтримка, яка склала 25 433 євро. Зокрема, через Європейський фонд для молоді надійшло 37 605 євро, що спрямовано на проекти щодо молодіжної участі в європейських процесах, включаючи підтримку політичних ініціатив. Крім того, організація отримала пожертви та анонімні внески, що забезпечили 60 560 євро. Загальна сума доходів за 2023 рік склала 453 155 євро. (Фінансовий звіт Естонської національної молодіжної ради за 2023 рік)

Але є сумніви щодо прозорості фінансування, оскільки в опублікованих документах не зазначено суми винагород для керівництва або членів правління. Однак зазначено, що працівники організації, включаючи членів правління, отримували зарплату та бонуси. Загальні трудові витрати у 2023 році згідно зі звітністю склали 203 069 євро. (Фінансовий звіт Естонської національної молодіжної ради за 2023 рік)

Цей КДО не залежить від конкретної інституції влади й самостійно скликає власні загальні збори. Також опубліковані протоколи засідань загальних зборів, але в публічному доступі відсутні протоколи правління наглядової ради чи ревізійної комісії та їх рішення.

З 2024 по 2025 рік Естонська національна молодіжна рада (ENLi) активно працювала над розвитком молодіжної політики, зокрема через участь у міжнародних форумах та ініціативах, таких як програма молодіжних делегатів ООН. Організація також підтримувала розвиток молодіжних організацій, забезпечуючи їх ресурсами та консультуванням, а також активно виступала за зниження віку виборчого права до 16 років на місцевих виборах і досягла успіху в цій адвокаційній кампанії. ENL брала участь у розробці державної молодіжної політики, організовувала освітні програми для молоді та надавала підтримку молодіжним ініціативам, зміцнюючи свою мережу партнерств і співпраці на національному та міжнародному рівнях.

Отже, Естонська молодіжна рада є самостійною від органів владою консультативно-дорадчою інституцією, що адвокатує права молоді та має успішні кейси в цьому (як-от, зниження вікового цензу до 16 років). Також має доволі легкий поріг для входу організацій в неї: 2\3 членів до 26 років та спрямованість на молодіжну роботу й наявність документів, що це підтверджують разом із бажанням членства (Статут Естонської національної молодіжної ради від 25.05.2024). Проте є сумніви щодо прозорості фінансування: адже ні в Протоколі Загальних зборів від 25.05.2024 ані у фінансовому звіті за 2023 рік не вказана сума грошових винагород керівному складу, розмір членського внеску та керівництво не звітує публічно через канали комунікації.

Далі розглянемо Раду з молодіжних питань при Президентові України. Згідно з «Положення про Раду з молодіжних питань при Президентові України від 17.01.2022», цей консультативно-дорадчий орган має охоплювати всю Україну, зокрема щодо політики, законодавства та стратегічних ініціатив для молоді. Рада утворюється в складі двох співголів, їх заступників та інших членів, що працюють на громадських засадах. Персональний склад Ради затверджує Президент України. (Положення про Раду з молодіжних питань при Президентові України від

17.01.2022) Не було публічно оголошено критеріїв для обрання складу, а також відсутні протоколи зборів, зокрема Установчих, у публічному доступі.

Згідно з Положенням, основною організаційною формою роботи є засідання, що проводяться не рідше ніж раз на квартал. Проте на офіційному вебсайті Президента (окремий сайт, присвячений роботі Ради – відсутній) не знайдено жодного протоколу чи рішення Ради, а публікації в соціальних мережах обмежуються лише новинами та анонсами заходів що організовує не Рада, а інші організації, що займаються молодіжною політикою чи роботою. Це свідчить про значну несамостійність та фасадність Ради як псевдодемократичної прибудови до інституту Президента.

Отже, географія впливу – уся Україна, проте помітна залежність від інституту Президента і відсутня самостійність у прийнятті рішень та публічна комунікація про роботу консультативно-дорадчого органу. Також механізм формування членського та керівного складу є доволі недемократичним та не доступним для громадськості. Щодо джерел фінансування, то вони визначені як «громадські засади» (синонімічно до волонтерських) (Положення про Раду з молодіжних питань при Президентові України від 17.01.2022) та оскільки консультативно-дорадчий орган не організовував власних заходів, то і гроші на них не витрачав.

Наступним об'єктом аналізу є Молодіжна рада при Харківському міському голові. Географія її впливу обмежується Харківською міською територіальною громадою. Молодіжна рада формує склад через відкритий конкурсний відбір, організований міським департаментом у справах сім'ї, молоді та спорту. До участі в конкурсі допускаються громадяни України віком від 14 до 35 років. «Після публічного оголошення про початок конкурсу кандидати подають повний пакет документів, зокрема заяву, автобіографію, мотиваційний лист, документи, що підтверджують їхню громадську або освітню діяльність, а також, за бажанням, рекомендаційні листи». Кандидати, які успішно проходять відбір, можуть стати

депутатами Молодіжної ради, а її керівний склад обирається на першому засіданні. (Положення та Порядок конкурсного відбору для Молодіжної ради при Харківському міському голові від 30.05.2024)

Згідно з «Положенням та Порядком конкурсного відбору для Молодіжної ради при Харківському міському голові від 30.05.2024», персональний склад Молодіжної ради затверджується Департаментом за результатами голосування на Засіданні. «Термін повноважень депутатів становить два роки з можливістю переобрання один раз. Загальна кількість депутатів не може перевищувати 50 осіб». До складу входять делеговані представники попереднього скликання (до 20 осіб), представники громадських організацій у сфері молодіжної політики та кандидати від учнівського і студентського самоврядування. (Положення та Порядок конкурсного відбору для Молодіжної ради при Харківському міському голові від 30.05.2024)

Керівний склад формується на першому засіданні шляхом відкритого голосування: обираються голова, заступник та секретар. Голова координує роботу, представляє раду, скликає засідання та звітує про діяльність. Заступник виконує обов'язки голови за його/її відсутності, секретар відповідає за діловодство та організацію засідань. (Положення та Порядок конкурсного відбору для Молодіжної ради при Харківському міському голові від 30.05.2024)

Окрім депутатів, у роботі ради беруть участь стажери. Згідно з «Регламентом Молодіжної ради при Харківському міському голові від 18.09.2024», стажером може стати «...громадянин України віком від 14 до 35 років, який пройшов відбір та отримав рекомендацію. Тривалість стажування становить три місяці». Стажери можуть бути присутніми на засіданнях, брати участь у діяльності без права голосу, ініціювати проекти та отримувати необхідну інформацію. Після завершення стажування вони можуть стати членами ради з

правом голосу. (Регламент Молодіжної ради при Харківському міському голові від 18.09.2024)

Щодо грошової винагороди, то в Положенні про Молодіжну раду при Харківському міському голові зазначено щодо діяльності на громадських засадах та не вказано щодо оплати праці. Натомість щодо фінансування вказано, що «матеріально-технічне забезпечення діяльності Молодіжної ради здійснює Департамент у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради». У бюджеті Харківської міської ради на 2025 рік для діяльності цього Департаменту окреслено 81 946 313 грн з яких 23 401 450 – оплата праці, 942 502 – комунальні послуги й немає окремої статті витрат на діяльність Молодіжної ради, є лише «Здійснення заходів та реалізація проєктів на виконання Державної цільової соціальної програми «Молодь України»» на 1 137 700 грн і згідно з Паспортом цієї програми консультативно-дорадчий орган «Молодіжна рада при Харківському міському голові» зазначений як один із виконавців програми.

Проте, ні в соціальних мережах Молодіжної ради, ні на сайті Харківського міського голови публічно не комунікується про надходження та витрати на організацію заходів. Єдине – публічно висвітлюються проведені Молодіжною радою заходи: у дописі за результати діяльності за 2024 рік вказано про 12 проєктів, проте відсутня інша публічна звітність.

Опублікованими є лише протоколи засідань, проте їх усього 3 за 2024-2025 роки та всього було проведено 2 засідання. Публічних оголошень щодо проведення засідань доступно для громадськості, опубліковані рішення та запис засідання – відсутній у вільному для громадськості доступі.

Отже, щодо Молодіжної ради при Харківському міському голові ми бачимо залежність від інституції мера та від Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту. Також прозорість і впливовість перебуває на середньому та низькому рівні

відповідно про що свідчить відсутність повноцінного звітування та прийнятих рішень., щоб адвокатували права харківської молоді.

Тепер зобразимо проведений аналіз у вигляді таблиці з трьома молодіжними консультативно-дорадчими органами.

Таблиця 2. АНАЛІЗ ЕСТОНСЬКОЇ МОЛОДІЖНОЇ РАДИ, РАДИ ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ З МОЛОДІЖНИХ ПИТАНЬ, МОЛОДІЖНОЇ РАДИ ПРИ ХАРКІВСЬКОМУ МІСЬКОМУ ГОЛОВІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ КРИТЕРІЇВ СИГНАЛІЗУЮЧИХ ПРО ДЕМОКРАТИЧНІСТЬ Й ВІДКРИТІСТЬ ПРОЦЕДУР, ВПЛИВОВІСТЬ ТА САМОСТІЙНІСТЬ КОНСУЛЬТАТИВНО-ДОРАДЧИХ ОРГАНІВ

Критерій	Естонська національна молодіжна рада	Рада при Президентові України з молодіжних питань	Молодіжна рада при Харківському міському голові
1. Структура організації	Парасолькова	Монолітна	Монолітна
2. Процес формування чи набуття членства, чи входження до складу органу	Автоматичний з набуття членства в певному ІГС, що належить до парасольки організацій в складі молодіжної ради	Призначення представників/-ць ІГС без відкритого конкурсу	Делегування від ІГС чи самоврядування на основі конкурсу

<p>3. Наявність критеріїв до обрання учасника/-ці КДО та їх дотримання</p>	<p>Наявні мінімальні критерії (2/3 членства до 26 років та спеціалізація на молодіжній роботі) для обрання організацій членів</p>	<p>Відсутні визначені у публічному доступі та не закріплені правовими актами</p>	<p>Визначаються Департаментом щоразу при оголошенні нового конкурсу, орієнтовані на пошук вмотивованих представників ІГС або самоврядувань. Серед затверджених списків депутатів простежується формальна відповідність критеріям</p>
<p>4. Механізм формування керівного складу КДО</p>	<p>Виборний строком на 2 роки серед членів КДО на Загальних зборах</p>	<p>Призначення без виборів</p>	<p>Виборний серед членів КДО на Засіданні</p>
<p>5. Ступінь прозорості та відкритості у процесі прийняття рішень</p>	<p>Середня: є опубліковані основні документи та Протоколи Загальних зборів,</p>	<p>Низька: немає прийнятих рішень, протоколів, анонсів засідань тощо</p>	<p>Середня: є опубліковані протоколи, проте відсутні окремо прийняті Рішення чи Розпорядження</p>

	проте немає Засідань керівних органів, записів Зборів та Засідань, прийнятих рішень, відсутній звіт за 2024 рік		Голови Молодіжної ради, відсутні записи та трансляції і відкритий доступ громадськості
6. Географія, яку охоплює діяльність КДО	Естонія	Україна	Харків
7. Сфера, яку охоплює діяльність КДО	Молодіжна політика	Молодіжна політика	Молодіжна політика
8. Рівень впливу прийнятих рішень	Реальний: надаються пропозиції та консультації органам влади, реалізуються адвокаційні кампанії	Символічний: за 3 роки діяльності відсутні впроваджені Радою заходи	Символічний: реалізуються розважальні та освітні заходи, які не мають реального впливу на молодіжну політику міста
9. Приналежність до певної інституції влади	Незалежність від інститутів влади	Залежність від інституту Президента	Залежність від інституту Харківського міського голови та

			Департаменту у справах сім'ї молоді та спорту
10. Наявність грошової винагороди членам КДО	Наявна, не вказаний точний розмір у фінансових звітах та джерело надходження	Відсутня, участь здійснюється на громадських засадах	Відсутня, участь здійснюється на громадських засадах
11. Джерела фінансування організаційної публічної діяльності (івенти, проєкти дослідження)	Вказані в публічному звіті за 2024 рік, включають і державне фінансування і міжнародні гранти та благодійні пожертви	Не здійснюється діяльність	Здійснюється діяльність, відсутня фінансова публічна звітність
12. Ступінь автономності від інститутів влади: чи самостійно скликаються вибори,	Висока: уся організаційна діяльність здійснюється самостійно	Низька: не здійснюється діяльність	Середня: організаційна діяльність здебільшого організовується самостійно, проте необхідні дії та затвердження з боку

затверджуються списки тощо			Департаменту та міського голови
Висновки	Високий рівень самостійності та впливовості КДО, проте рівень демократичності та відкритості процедур невисокий	Низький рівень самостійності, впливовості та демократичності й відкритості	Середній рівень демократичності та відкритості й самостійності, низький рівень впливовості
Рекомендації	<ul style="list-style-type: none"> - Публікувати більше робочих документів - Більш прозоро ставитися до бюджетування й докладніше описувати надходження й видатки 	<ul style="list-style-type: none"> - Повністю переформатовувати роботу КДО, оскільки ця модель функціонування показала себе як неефективна 	<ul style="list-style-type: none"> - Публікувати прийняті рішення, робити доступними для громадськості засідання - Звітуватися щодо надходжень й витрат відкрито для громадськості - Перейти від символічного до реального рівня участі й адвокатувати інтереси молоді

			замість організації заходів
--	--	--	-----------------------------

Джерело: складено авторкою на основі офіційного сайту, Статуту, Протоколу Загальних зборів (від 25.05.2024), Фінансового звіту за 2023 рік, Facebook-сторінки Естонської національної молодіжної ради; Положення про Раду з молодіжних питань при Президентові України та її Facebook-сторінки; Положення, Порядку конкурсного відбору, Регламенту, Facebook-сторінки Молодіжної ради при Харківському міському голові; Бюджету Харківської міської ради на 2025 рік; Паспорту міської програми «Молодь Харкова» на 2022-2026 роки

Аналіз застосування виокремлених критеріїв для оцінки діяльності консультативно-дорадчих органів на прикладі трьох різних інституцій демонструє, що розроблена система оцінювання є дієвим інструментом для порівняння ефективності КДО. Проведене дослідження показало, що найбільш важливими критеріями для функціонування КДО є ступінь автономності від інститутів влади, прозорість процесів прийняття рішень та рівень впливу на формування політики. Саме ці критерії дозволяють найчіткіше розмежувати формальні, символічні КДО від тих, що мають реальний вплив на прийняття рішень.

Порівняльний аналіз Естонської національної молодіжної ради, Ради з молодіжних питань при Президентові України та Молодіжної ради при Харківському міському голові свідчить про значні відмінності в якості їхньої роботи. Естонська молодіжна рада, що має парасолькову структуру та високий ступінь автономності, демонструє найвищу ефективність, тоді як Рада при Президентові України, маючи низький рівень самостійності, фактично не виконує функцій адвокації інтересів молоді.

Система критеріїв має суттєві переваги, зокрема дозволяє структуровано зіставляти різні моделі КДО та виявляти системні проблеми в їхній діяльності. Водночас застосування критеріїв суттєво ускладнюється через недостатню відкритість самих проаналізованих консультативно-дорадчих органів. Особливо проблемним є те, що вони не публікують повної інформації про свою діяльність – відсутні протоколи засідань, рішення, фінансові звіти та дані про механізми відбору членів, що значно ускладнює об'єктивну оцінку. Додатковими обмеженнями є різний інституційний контекст країн, де функціонують аналізовані КДО, та неоднакові нормативно-правові вимоги до їхньої звітності.

Для вдосконалення системи критеріїв доцільно розробити кількісні показники для кожного критерію, що дозволить більш об'єктивно порівнювати різні КДО. Також варто додати критерій впливу на довгострокові політичні процеси та критерій оцінки якості експертизи КДО, що допоможе визначити не лише процедурну, а й змістовну ефективність консультативно-дорадчих органів.

Для забезпечення ефективної діяльності КДО необхідне дотримання таких принципів: інституційної автономії (незалежність від органів влади), демократичності та інклюзивності (у формуванні складу та прийнятті рішень), прозорості та підзвітності (публічний доступ до інформації про діяльність), дієвого впливу (реальні механізми адвокації) та ресурсної достатності (диверсифіковані джерела фінансування). Саме поєднання цих принципів забезпечує перехід від символічної участі до реальної демократичної інклюзії громадян у процесі управління.

ВИСНОВКИ

Деліберативна демократія є моделлю політичного управління, що акцентує увагу на відкритому, раціональному та інклюзивному публічному діалозі як основі прийняття політичних рішень. Вона підкреслює важливість не лише формального волевиявлення, а й якісного обговорення, аргументованої дискусії та пошуку взаєморозуміння серед громадян. У такій системі громадянське суспільство виступає ключовим інститутом, який забезпечує умови для активної участі населення, підтримує плюралізм думок та сприяє демократичній легітимності влади.

Громадянське суспільство, будучи простором незалежних асоціацій і добровільних об'єднань, створює соціальний та інституційний фундамент для реалізації деліберативних практик. Воно не лише формує громадянську культуру участі, а й виконує функції контролю, моніторингу та адвокації інтересів різних груп у процесах ухвалення рішень. Саме партнерство між громадянським суспільством і державою є передумовою для розвитку стійких демократичних інститутів та ефективного політичного діалогу.

Розглянувши у межах дослідження консультативно-дорадчі органи як інструмент громадської участі у системі деліберативної демократії, проаналізувавши теоретичні підходи, існуючі моделі оцінки участі та практичні кейси, можемо сформулювати наступне.

Консультативно-дорадчі органи, як посередники між владою та суспільством, мають потенціал стати важливим елементом демократичної легітимації через забезпечення реального діалогу та впливу громадян на прийняття рішень. Проте, на практиці, рівень їх демократичності, впливовості та автономності суттєво варіюється залежно від інституційного контексту, формування органів, механізмів діяльності та доступності інформації. В українських реаліях дослідники фіксують формалізм і фасадність таких структур,

що значною мірою знижує їхню ефективність як інструментів деліберативної демократії.

Запропонована методика оцінки діяльності КДО у роботі може стати основою для подальших досліджень, а також практичних кроків із вдосконалення нормативно-правового регулювання та інституційної підтримки цих органів в Україні.

Практичні рекомендації дослідження зосереджені на необхідності підвищення прозорості формування консультативно-дорадчих органів, забезпеченні їхньої незалежності від політичного впливу, а також активному впровадженні механізмів звітності. Впровадження цих заходів сприятиме підвищенню якості взаємодії влади та громадянського суспільства, розвитку демократичних практик на різних рівнях управління, особливо в умовах децентралізації та воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексіс де Токвіль. Про демократію в Америці. – К., 1999. – 590 с. URL: <http://litopys.org.ua/tocq/toc.htm> (дата звернення: 20.05.2025)
2. Андрійчук Т. С. Інструменти деліберативної демократії: можливості застосування у воєнний та повоєнний час в Україні / Тетяна Андрійчук // Political Studies. - 2023. - № 1 (5). - С. 48-67. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2023-1-3> (дата звернення: 22.05.2025)
3. Андрійчук Т. С. Партисипаторна та деліберативна демократія в сучасному політичному дискурсі / Т. С. Андрійчук // Політичне життя. – 2019. – № 1. – С. 45–51.
4. Біденко Ю. М. Громадянське суспільство: проблеми визначення та періодизації розвитку в українському контексті / Ю. М. Біденко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Питання політології. - 2011. - № 984, вип. 19. - С. 127-133. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPP_2011_984_19_26. (дата звернення: 20.05.2025)
5. Біденко Ю. М. Модернізація України в контексті кризи: роль держави та громадянського суспільства / Ю. М. Біденко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. - 2011. - № 1. - С. 43-55. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2011_1_7. (дата звернення: 19.05.2025)
6. Бюджет Харківської міської ради на 2025 рік (затверджено: 30.04.2025) <https://www.city.kharkiv.ua/uk/document/rishennya-38-sesii-kharkivskoi-miskoi-radi-8-sklikannya-vid-30042025-80025-pro-vnesennya-zmin-do-rishennya-33-sesii-kharkivskoi-miskoi-radi-8-sklikannya-vid-03122024-68224-pro-byudzheth-khar>

kivskoi-miskoi-teritorialnoi-gromadi-na-2025-rik-74207.html (дата звернення: 22.05.2025)

7. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості : дослідження категорії громадянське суспільство / перекл. з нім. А. Онишко. Львів, 2000. 321 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Habermas_Jurgen/Strukturni_peretvorennia_u_sferi_vidkrytosti/ (дата звернення: 20.05.2025)
8. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 05.03.2025 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.05.2025)
9. Консультативно-дорадчі органи територіальних громад України в європейському контексті: призначення, завдання, фактори успіху / доповідь / : Свеженцева Юлія Олександрівна/ 15.05.2024 <https://www.mdi.org.ua/images/2024/0524/15-05-24-2-pres-YSvezhentseva.pdf> (дата звернення: 22.05.2025)
10. Колодій А. Процес деліберації як складова демократичного врядування / А. Колодій // Демократичні стандарти врядування й публічного адміністрування. – Львів, 2008. – С. 106–110.
11. Крайній П. І. (2022). Особливості організаційно-правового забезпечення діяльності громадських рад в Україні. URL: <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/142/131> (дата звернення: 22.05.2025)
12. Крупник А. (2024). Удосконалення умов створення та діяльності громадських рад та інших КДО в Україні. 24.03.2024 р. URL: <https://uplan.org.ua/news/udoskonalennia-umov-stvorennia-i-diiialnosti-hromadsk>

ykh-rad-ta-inshykh-konsultatyvno-doradchych-orhaniv-v-ukraini/

(дата

звернення: 22.05.2025)

13. Кірюхін Д. Теорія деліберативної демократії та «факт незгоди» / Д. Кірюхін // Філософська думка. – 2020. – № 5. – С. 73–86.
14. Лебідь А. Є, Назаров М. С. Інструменти громадської участі в Україні: навчально-методичний посібник / А. Є. Лебідь, М. С. Назаров. – Суми: Вид-во СумДУ, 2020. – 73 с.
https://ppst.sumdu.edu.ua/images/pdf/Posibnik_instrumenty.pdf (дата звернення: 21.05.2025)
15. Панченко Т. В. Принцип субсидіарності у сучасному демократичному розвитку / Т. В. Панченко. – Харків : Майдан, 2011. – 368 с.
16. Паспорт міської програми «Молодь Харкова» на 2022-2026 роки
<https://doc.city.kharkiv.ua/uk/profile/document/view/id/701351> (дата звернення: 22.05.2025)
17. Положення про Раду з молодіжних питань при Президентіві України (затверджено: 17.01.2022) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/14/2022#n10> (дата звернення: 22.05.2025)
18. Положення та Порядок конкурсного відбору для Молодіжної ради при Харківському міському голові (затверджено: 30.05.2024)
<https://doc.city.kharkiv.ua/uk/profile/document/view/id/713498> (дата звернення: 22.05.2025)
19. Протокол Загальних зборів Естонської національної молодіжної ради (25.05.2024)
<https://enl.ee/wp-content/uploads/2024/07/ENLi-47.-uldkoosoleku-protokoll.pdf> (дата звернення: 22.05.2025)

- 20.Публікація про результати діяльності Молодіжної ради Харкова за 2024 рік (дата публікації: грудень 2024) <https://www.facebook.com/share/p/195RBnJiku/> (дата звернення: 22.05.2025)
- 21.Регламент Молодіжної ради при Харківському міському голові (затверджено: 18.09.2024) <https://doc.city.kharkiv.ua/uk/profile/document/view/id/719118> (дата звернення: 22.05.2025)
- 22.Ролз Дж. Політичний лібералізм / Дж. Ролз ; пер. О. Мокровольський. – Київ: Основи, 2000. –382 с.
- 23.Статут Естонської національної молодіжної ради (25.05.2024) <https://enl.ee/wp-content/uploads/2024/07/ENLi-pohikiri-25.05.2024.pdf> (дата звернення: 22.05.2025)
- 24.Естонська національна молодіжна рада – офіційний сайт (дата доступу: травень 2025) <https://enl.ee/enl> (дата звернення: 22.05.2025)
- 25.Alexander, J.C. Civil Society I, II, III: Constructing an Empirical Concept from Normative Controversies and Historical Transformations. In Real Civil Societies: Dilemmas of Institutionalization, edited by Jeffrey C. Alexander. Sage Publications, 1998. URL: https://ccs.yale.edu/sites/default/files/files/Alexander%20Articles/1997_alexander_civil123.pdf (дата звернення: 20.05.2025)
- 26.Arnstein, Sherry R. (1969) A Ladder Of Citizen Participation, Journal of the American Planning Association, 35: 4, 216–224
- 27.Ashford, Nicholas A., & Rest, Kathleen M. (1999). Public Participation in Contaminated Communities. Center for Technology, Policy and Industrial Development, MIT, Cambridge, MA.

28. Bidenko Yuliya. Ukraine – Nations in Transit 2022. Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2022> (дата звернення: 22.05.2025)
29. Coglianese, C. (2002). The Role of Public Participation in Environmental Decision Making. *Harvard Environmental Law Review*, 26(2), 315-377.
30. Cohen, J. L., & Arato, A. (1994). *Civil society and political theory*. MIT Press. 771 p.
31. Diamond, L. (2004, February 10). What Civil Society Can Do to Develop Democracy. *Diamond Democracy*, Stanford University. URL: <https://diamond-democracy.stanford.edu/speaking/speeches/what-civil-society-can-do-develop-democracy> (дата звернення: 21.05.2025)
32. Evans, M. (2002). Evaluating the Success of Public Participation in Environmental Decision Making. *Environmental Politics*, 11(3), 52-68.
33. Fishkin J. S. *When the People Speak: Deliberative Democracy and Public Consultation* – Oxford : Oxford University Press, 2009. –296 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=wSJeokRZUhMC&printsec=copyright&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 21.05.2025)
34. Fisun O. *Ukrainian Constitutional Politics: Neopatrimonialism, Rent-seeking, and Regime Change* – Stanford: Stanford University Press, 2016: 105-123.
35. Iñaki Goñi, J. Citizen participation and technology: lessons from the fields of deliberative democracy and science and technology studies. *Humanit Soc Sci Commun* 12, 287 (2025). <https://doi.org/10.1057/s41599-025-04606-4>
36. Joly, P.-B., & Bieder, C. (2025). Public participation and the democratic imaginaries: Why public participation may not yield the benefits expected. In C. Bieder, H. Laroche, & C. Kamaté (Eds.), *Public participation in governance of industrial safety risks* (pp. 11-17). *SpringerBriefs in Safety Management*.

https://www.researchgate.net/publication/388267056_Public_Participation_and_the_Democratic_Imaginaris_Why_Public_Participation_May_Not_Yield_the_Benefits_Expected (дата звернення: 21.05.2025)

37. Locke, John. Two Treatises of Government –London : 1690. –216 p. –(The Works of John Locke. Vol. V). Reprint 1823, prepared by Rod Hay for the McMaster University Archive. URL: <https://www.yorku.ca/comninel/courses/3025pdf/Locke.pdf> (дата звернення: 20.05.2025)
38. Malešević, S., & Malešević, V. (2021). Civil Society Theory: Gellner. In International Encyclopaedia of Civil Society (2nd ed.). Springer Nature Switzerland AG. 5 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/272822880_Civil_Society_Theory_Gellner (дата звернення: 20.05.2025)
39. Newman, S. D., Andrews, J. O., Magwood, G. S., Jenkins, C., Cox, M. J., Williamson, D. C. (2011). Community Advisory Boards in Community-Based Participatory Research: A Synthesis of Best Processes. Journal of Community Health. PMID: 21477510, PMCID: PMC3103575. URL: https://www.researchgate.net/profile/Anthony-Isacco/publication/26733667_Community-Based_Participatory_Research_A_Review_of_the_Literature_With_Strategies_for_Community_Engagement/links/5b644fb7a6fdcc45b30d5788/Community-Based-Participatory-Research-A-Review-of-the-Literature-With-Str (дата звернення: 22.05.2025)
40. Oughton, D. (2004). The Promises and Pitfalls of Participation. Global Bioethics, 17(1), 181-189. <https://doi.org/10.1080/11287462.2004.10800858>
41. Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nanetti, R. Y. (1993). Making democracy work: Civic traditions in modern Italy. Princeton University Press. 228 p.

42. Rowe, Gene & Frewer, Lynn. (2013). Public Participation Methods: A Framework for Evaluation. *Science, Technology, & Human Values*, 25, 10-117.
43. Thompson, D. F. (2008). Deliberative Democratic Theory and Empirical Political Science. *Annual Review of Political Science*, Vol. 11, pp. 497–520. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.11.081306.070555>

АНОТАЦІЯ

Богаєнко М. Г. Консультативно-дорадчі органи у системі деліберативної демократії: критерії оцінки (бакалаврська робота). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. 55 с. (рукопис)

Об'єктом дослідження виступають консультативно-дорадчі органи (КДО) як інструмент громадської участі. Предметом – критерії оцінки їх ефективності в умовах деліберативної демократії. Метою роботи є формулювання універсального набору критеріїв для аналізу діяльності КДО. Використано методи порівняльного аналізу, системного підходу, case-study, якісного контент-аналізу. Наукова новизна полягає у запропонованій авторській класифікації критеріїв, що враховує як процесні, так і результативні показники. Практичне значення полягає у можливості застосування результатів як громадськими організаціями та політичними науковцями, так і органами влади для оцінки та вдосконалення роботи КДО. У ході дослідження проаналізовано українські кейси на локальному та державному рівнях та естонський кейс.

Ключові слова: деліберативна демократія, громадянське суспільство, громадська участь, консультативно-дорадчі органи, критерії оцінки.

ANNOTATION

Bohaienko M. H. Consultative Advisory Bodies in the System of Deliberative Democracy: Evaluation Criteria (Bachelor's Thesis). Kharkiv: Kharkiv National University, named after V. N. Karazin, 2025. 55 p. (manuscript)

The object of the study is consultative advisory bodies (CABs) as a tool of public participation. The subject is the criteria for evaluating their effectiveness in the context of deliberative democracy. The aim of the thesis is to formulate a universal set of criteria for analyzing the activities of CABs. The methods used include comparative analysis, systems approach, case study, and qualitative content analysis. The scientific novelty lies in the proposed author's classification of criteria that considers both procedural and result-oriented indicators. The practical significance consists in the applicability of the results by civil society organizations, political scientists, and government bodies for assessing and improving the functioning of CABs. The study analyzes Ukrainian cases at local and national levels, as well as an Estonian case.

Keywords: deliberative democracy, civil society, public participation, consultative advisory bodies, evaluation criteria.

Відгук
наукового керівника к.п.н., доцентки кафедри політології філософського факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
Біденко Юлії Михайлівни
на бакалаврську роботу студентки 4 курсу
кафедри політології філософського факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
Богаєнко Марії Геннадіївни
на тему: «Консультативно-дорадчі органи у системі деліберативної демократії: критерії оцінки»

Робота Богаєнко М.Г. присвячена актуальній темі взаємодії органів громадянського суспільства та органів влади в контексті деліберативної демократії. З особливою увагою вона розглядає консультативно-дорадчі органи (КДО), що оперують на національному та локальному рівнях. Марія Геннадіївна ставить амбітне завдання виробити низку універсальних критеріїв, які дозволяють оцінити ефективність, транспарентність та автономність КДО, з чим вона успішно порадиться, застосовуючи теоретичні рамки громадянського суспільства та демократії участі й обговорення (у першому розділі роботи), а також використовуючи значний масив сучасної аналітичної літератури і нормативних документів (у другому).

Другий розділ роботи містить не лише систематизацію критеріїв оцінювання консультативно-дорадчих органів, а й спробу їхнього застосування при розгляді конкретних прикладів – консультативно дорадчих органів в сфері молодіжної політики в Естонії, Україні та на рівні Харківської міської громади. Вибір бази для порівняння вдається мені доволі влучним, адже і Естонія, і Україна, з одного боку мають спільне колоніальне минуле, де молодіжна політика часто виконувала фасадну, та пропагандистську роль, а з іншого, обидві країни мають найрозвинутіше громадянське суспільство у своєму географічно-історичному ареалі, що дозволяє припустити, що для

розвитку консультативно-дорадчих органів існують сприятливі умови, які при цьому є усталеними традиційно.

Означена тематика є близькою пані Марії не лише концептуально, а й пов'язана з її діяльністю в громадському секторі, як активістки молодіжних організацій. Також хочу відзначити високу успішність Богаєнко М.Г. протягом усього терміну навчання, залученість до життя кафедри та університету. В межах курсу «Демократія: від теорії до практики» 2022 році вона, разом із однокласниками, створила соціально-інформаційний проєкт «Каразінській на війні», що розповідав про волонтерство у середовищі університетської молоді, а згодом проводила низку тренінгових та культурних активностей «Слобожанські вечорниці». Тому для мене є цілком логічною фіналізація її навчання на бакалаврській програмі зі спеціальності «політологія» написанням доволі змістовної роботи, що присвячена взаємодії громадського сектору та державної влади і місцевого самоврядування.

Бакалаврська робота Богаєнко Марії Геннадіївни вирізняється логічною структурою, належним рівнем аналітичності та ґрунтовністю опрацьованих джерел. Авторка виявила високий ступінь самостійності у формулюванні підходів до оцінки інститутів громадянського суспільства, зокрема консультативно-дорадчих органів, що є особливо цінним з огляду на складність теми. Робота відповідає всім академічним вимогам до бакалаврського рівня досліджень і заслуговує на оцінку «відмінно».

Юлія Біденко

РЕЦЕНЗІЯ
на бакалаврську роботу студентки 4-го курсу
кафедри політології філософського факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
Богаєнко Марії Геннадіївни
«КОНСУЛЬТАТИВНО-ДОРАДЧІ ОРГАНИ У СИСТЕМІ
ДЕЛІБЕРАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ: КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ»

Існування України як незалежної, суверенної, соціальної, демократичної та правової держави потребує використання сучасних технологій взаємодії органів влади з громадянами. Тільки залучення громадян до процесу прийняття управлінських рішень в органах влади дозволить державі залишатися адекватною реальному стану українського суспільства, потребам та очікуванням громадян. Одночасно це дозволить владі бути демократичною та зберегти приналежність країни цінностям вільного світу. Особливо великої ваги це набуває в умовах воєнного стану, коли вибори не можуть бути проведені, а тому механізми електоральної демократії не працюють. Все зазначене підтверджує високу актуальність теми роботи М.Г. Богаєнко.

В дипломній роботі наявні всі необхідні елементи, які повинні міститися в кваліфікаційній праці такого рівня. Достатньо чітко описана актуальність теми дослідження, успішно визначені мета та завдання, предмет та об'єкт дослідження. Підібрані методи цілком дозволяють досягти мети та поставлених перед дослідженням завдань. Структура роботи дозволила достатньо глибоко розкрити роль консультативно-дорадчих органів у реалізації принципів деліберативної демократії. Висновки дослідження достатньо обґрунтовані, а пропозиції цілком конкретні. Все це викладено грамотною українською мовою.

Варто відзначити певні моменти, що є беззаперечними творчими здобутками дослідження. Так, авторка самостійно (на основі аналізу та узагальнення) сформулювала критерії оцінювання КДО. Також значним практичним досягненням дослідження є порівняльний аналіз функціонування кількох молодіжних рад. При цьому було використано надзвичайно актуальний та прогресивний метод – дослідження відкритих джерел (“OSINT”). На жаль, застосування цього методу не знайшло відображення при описі використаних методів у Вступі.

В той же час, робота не позбавлена деяких незначних недоліків. Так, незаслужено мало уваги в роботі приділено усьому спектру процедур залучення громадян до прийняття управлінських рішень в органах влади України. Робота значно виграла б, якщо б авторка хоча б побіжно розглянула та оцінила інші процедури учасницької демократії – не тільки в сфері місцевого самоврядування. Також вбачається доцільним більш активне дослідження впливу на функціонування консультативно-дорадчих органів цифрових та інтернет-технологій. Діджиталізація публічного управління відчутно змінює способи комунікації між владою та громадськістю, тому варто було б розглянути, як саме ці зміни позначаються на ролі, ефективності та легітимності КДО у сучасному суспільстві. Проте, зазначені недоліки носять дискусивний характер та не впливають на загально високу якість дипломної роботи.

В цілому, бакалаврська робота Богаєнко Марії Геннадіївни вирізняється логічною структурою, належним рівнем аналітичності та ґрунтовністю опрацьованих джерел. Авторка виявила високий ступінь самостійності у формулюванні підходів до оцінки КДО, що є особливо цінним з огляду на складність теми. Робота відповідає всім академічним вимогам до бакалаврського рівня досліджень і заслуговує на оцінку «відмінно».

Рецензент:

доцент кафедри
публічного управління та державної служби
ННІ «Інститут державного управління»
Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна,
к.держ.упр., доц.

О.С. Конотопцев